

INTERVJU: DR. SRNA MANDIČ O OBDAVČITVI NEPREMIČNIN
DR. VID PEČJAK: V SPOMIN IN OPOMIN DANAŠNJIKOM

02 15. JANUAR 2010 2,80 EUR
ISSN 0350-9346
9 770350 934003
WWW.MLADINA.S

MLADINA

EkoSlovenija

Kako se slovenska politika znajde pri varovanju
okolja in kje se je izgubila

Zdajšnji pogled na del taborišča Visco, kjer naj bi namesto spomenika trpljenju taboriščnikov nastalo trgovsko središče

UNIČEVANJE DOKAZOV O FAŠIZMU

V VISCU, ZADNJEM ŠE OHRANJENEM FAŠISTIČNEM KONCENTRACIJSKEM TABORIŠČU Z BARAKAMI, BI OBČINSKE OBLASTI RADE POSTAVILE TRGOVINO S POHIŠTVOM

MARJAN HORVAT

Italijani ne poznajo temnih strani svoje zgodovine. To dokazujejo vse raziskave, italijanske oblasti pa zavestno poskušajo mladim generacijam prikriti zločinska dejanja fašističnega Mussolinijevega režima v prvi polovici prejšnjega stoletja. Za koncentracijska taborišča, ki jih je ustanovil Mussolini leta 1942, ko vojaškim oblastem z ukrepi policijskega terorja in konfinacije ni več uspevalo zagotavljati miru in varnosti, ker se je razmahnilo narodnoosvobodilno gibanje, ve le malokdo. Tudi točnih

DR. TONE FERENC, ki je proučeval obdobje delovanja italijanskega fašizma na Slovenskem, v študiji »Bili so uporni« potrdil, da so se »ohranili podatki in načrti za popoln izgon Slovencev s celotnih območij in za množično nasilje italijanskih ljudi, predvsem vojnih veteranov«.

O tem početju in načrtih danes Italijani ne govorijo. Imajo amnezijo v zgodovinskem spominu. Zato si tudi italijanski premier SILVIO BERLUSCONI lahko privoščiti izjavo, tako kot je to naredil leta 2003 v italijanskem ča-

pranje ali pitje. Higijenske razmere so bile grozljive. Ob šotorih so skupali štiri velike jame za človeške izločke, iz katerih je grozljivo smrdelo. Za ležišče so nam dali prgišče preperete slame. Mislim, da so namenoma zanesli med nas uši, in najmanj dvakrat na dan si moral z obleke pobijati uši. Pet mesecev sem imel palca rdeča od krvi. Komur se ušem ni uspelo ubraniti, so ga dobesedno požrle.« Samo v tem taborišču je umrlo 1200 Slovencev, med njimi tudi sto otrok, mlajših od desetih let.

O tem v Italiji ničesar ne vedo. Poza-

zla, pekla, ki se pojavi na Zemlji ...«, italijanskih ustanov zla pa ni omenil. DR. BOŽIDAR JEZERNIK, avtor knjige »Italijanska koncentracijska taborišča za Slovence med 2. svetovno vojno«, je leta 1996 v osrednjem državnem arhivu v Rimu zbiral gradivo za svojo študijo, vendar je imel dostop le do nekaterih dokumentov, saj je celotno gradivo italijanskega vojnega ministrstva od leta 1930 nedostopno tudi strokovni javnosti za kar 75 let. Gradivo o koncentracijskih taboriščih, ki so spadala pod notranje ministrstvo,

IGOR GABROVEC, DEŽELNI SVETNIK FJK: »V ITALIJI SO PRIPRAVLJENI PRIZNATI VSE GREHE NACIZMA IN NEMČIJE. KO PA SE DOTAKNEMO FAŠIZMA, VIDIJO V TEM POVSEM DRUGO ZGODOBO. IZBRISATI HOČEJO SPOMIN NA TO OBDOBJE.«

števil, koliko Slovencev so italijanske okupacijske oblasti leta 1942 zaprle v taborišča na Primorskem (Čigjinj pri Tolminu, Spodnja Tribuša), Furlaniji (Gonars itd.), na otoku Rab in tudi v severno in osrednjo Italijo, ni. Po podatkih slovenskih zgodovinarjev je samo iz Notranjske in Dolenjske moralo v italijanska koncentracijska taborišča okrog 30.000 ljudi, večinoma civilistov, žensk in otrok. Še danes marsikdo v Italiji zatrjuje, da so bili to le ukrepi proti upornikom, rebelom, vendar je pokojni zgodovinar

sniku La Voce di Rimini, da fašistični režim BENITA MUSSOLINIJA »ni ubil nikogar« in da italijanski fašisti nasprotnikov režima in drugih niso zapirali v koncentracijska taborišča, pač pa jih pošiljali na obvezne počitnice. V Gonars, Treviso, Padovo, Renni, na Rab ... STANE KIRN, rabski interniranelec, nam je pred nekaj meseci pripovedoval: »Spali smo na goli zemlji. V vsakem šotorčku nas je spalo šest, vsakemu je okupator namenil le kubični meter 'stanovanjskega prostora'. Stradali smo. Pol leta ni bilo vode za umivanje,

bili so. Akademik DR. ANTON VRATUŠA, ki je bil tudi interniranec in eden izmed vodij odpora v taboriščih, je leta 2003 v pogovoru s THOMASOM FULLERJEM za časnik New York Times opozoril na nevarnost italijanske samopozabe, saj »sedanja generacija Italijanov ne ve nič, ali pa bore malo, o resnični vlogi Italije v drugi svetovni vojni«, kar po svoje počne tudi Katoliška cerkev. Papež BENEDIKT XVI. je avgusta lani v obsodbi koncentracijskih taborišč omenil le »nacistična«, ki jih je imenoval »simbole skrajnega

pa je večinoma izločeno. Tako skrbno je prikrito pred svetom in italijansko javnostjo, da »v zavesti svetovne javnosti italijanska koncentracijska taborišča kot pojem, povezan z drugo svetovno vojno, sploh ne obstajajo.« je dr. Jezernik lani zapisal v Dnevniku. »V nobeni od enciklopedij o drugi svetovni vojni, ki sem jih imel v rokah, nisem našel na pojem 'italijanska koncentracijska taborišča'. Zaman sem iskal gesla Gonars, Monigo, Chiesanuova, Renni in Visco.«

Počasi, a zanesljivo, pa izginjajo še

Vhod v taborišče s katoliško cerkvijo v ozadju

Ostank kuhinje v koncentracijskem taborišču v Viscu

zadnji tudi materialni dokazi o obstoju več sto taborišč na italijanskih tleh. Zdaj je očitno pred uničenjem še fašistično koncentracijsko taborišče Visco pri Palmanovi, po slovensko Višek, ki leži nekaj deset kilometrov severozahodno od Trsta. Minulo soboto dopoldne so želeli v nekdanje taborišče, kjer je leta 1943 IGO GRUDEN napisal svoj ciklus Rabskih pesmi, evropska poslanka DEBORA SERACCHIANI, italijanski poslanec IVAN STRIZZOLO ter deželna svetnika PAOLO MENISO in IGOR GABROVEC. »Hoteli smo si ga ogledati, ker so na voljo evropska finančna sredstva za urejanje podobnih krajev spomina,« nam je pojasnil Gabrovec. Toda ostali so pred vrati, četudi so, tako veleva občinski pravilnik, napovedali svoj prihod. Gre pa za izgovor občinskih oblasti, ki sicer preprečujejo obisk nekdanjega taborišča »zaradi varnostnih razlogov«. Gabrovec pravi, da so v stavbah nekdanjega taborišča sedež civilne zaščite, policijski odred in druge organizacije. »Občinska uprava v Viscu, ki je desnosredinska, nasprotuje ureditvi vsaj dela nekdanjega taborišča v spominski park in zato jo motijo vsi, na lokalni in vsedrjavni ravni, ki se zavzemajo za ohranitev spomina na taborišče v Viscu.«

Razlog za nasprotovanje spominske mu parku pa ni le ideološke in politične narave, ampak tudi povsem pragmatične. Na območju nekdanjega taborišča, kjer je bila po vojni vse do leta 1996 vojašnica, želijo imeti občinske oblasti nakupovalno središče s trgovinami s pohištvom, kraj nekdanjega taborišča pa označiti le s skromnim napisom na informativni tabli. Toda taboriščne barake, ki jim pravijo »sbaiz«, so še zadnji fizični dokazi fašističnih koncentracijskih taborišč v Italiji. Povsod drugod so jih porušili, na trpljenje, žalost in smrt nekdanjih taboriščnikov pa opozarjajo le napisi oziroma kostnice. Povsem drugače, kot ravnajo nemške oblasti. Tudi pisatelj BORIS PAHOR je ob obisku taborišča v Viscu dejal, da »spomen tega taborišča presega italijanske meje. Bil sem deportiran v nacistično taborišče in lahko rečem, da Nemci ohranjajo

spomin na tragedijo. Tako bi moralo biti tudi v Furlaniji.« Namestnik župana GIUSEPPE GLASSES je sicer zatrdil, da si »želijo ohraniti ostanke nekdanjega koncentracijskega taborišča, vendar pa vseh 12.000 kvadratnih metrov zemljišča ne moremo nameniti za to«, vse pa kaže, da bo tudi v Viscu na taborišče in grdo podoba fašistične Italije v preteklosti opozarjal le skromen napis na marmorni plošči, morda celo ob vhodu v novi nakupovalni center. Ali pa na povsem nevidnem kraju, da kupcev ne bi motilo, kajti po čudnem zapisu v Corriere della Sera iz leta 2008 v Viscu, »kjer so streljali brez opozorila in kjer se je po pripovedovanju domačinov 'kri zlivala v vodo', ni bilo čisto pravo taborišče«. Pravzaprav je v Italiji edini avtentičen spomenik v spomin na grozote vojne ostala tržaška Rižarna, »tovarna smrti«, vendar le zato, ker so jo upravljali nacisti. Igor Gabrovec, ki si že več let prizadeva za postavitev muzeja v Viscu, pravi, da so v Italiji »pripravljeni priznati vse grehe nacizma in Nemčije. Ko pa se dotaknemo fašizma, vidijo v tem povsem drugo zgodbo. Izbrisati hočejo spomin na to obdobje.«

Nasprotnik občinske oblasti, ki hoče zravnati taborišče v Viscu z zemljo, pa je tudi italijanski zgodovinar FERRUCCIO TASSIN iz Visca, ki opozarja, da »struktura taborišča ostaja dobro vidna, izpod rastlinja bi lahko rešili tudi nekaj razpadlih barak za taboriščnike«, in tako ohranili dokaj avtentično podobo nekdanjega taborišča. Tassin je v soboto pred vvhodom v taborišče evropski poslanki, italijanskemu poslancu in deželnima svetnikoma pripovedoval o zgodovini taborišča. Ravnanje občinskih oblasti, ki preprečujejo ogled taborišča, je po njegovem mnenju »sramotno« in »obžalovanja vredno«, kar pa se ni zgodilo le s poslancema in svetnikoma, ampak tudi nedavno s skupino celovških študen-

tov, ki jih kljub napovedi obiska niso spustili v taborišče. »Vsakdo razume, da se spominski park ne more raztezati na vseh 12.000 kvadratnih metrih zemljišča. Razumem tudi, da se občina noče odreči možnosti zaslužka. Toda najprej bi morali razmisliti, kako v projekt vključiti spomin na nekdanje taborišče. To pa jih bore malo zanima,« pravi Tassin, ki se zavzema za ustanovitev muzeja. Ta bi zaobjel zgodovino Visca »od 16. stoletja naprej, ko je bila tu meja med Avstrijo in Benetkami, saj gre za stičišče različnih kultur, umetnosti in načinov življenja, ki so oblikovale miselnost ljudi, živečih ob meji. Tudi obdobje fašističnega terorja bi dobilo v njem ustrezno mesto ... Potomce nekdanjih taboriščnikov še vedno zanima, kje so trpeli njihovi starši ali sorodniki.«

Danes so za mnoge Slovence nekdanja italijanska taborišča ostala v zgodovinskem spominu po pripovedovanju preživelih staršev in starih staršev. Vsa, razen v Gonarsu, so praktično izginila z oblička italijanske zemlje. V Gonarsu, kjer je bilo eno izmed najhujših fašističnih taborišč, pa je po zamislih arhitekta EDVARDA RAVNIKARJA leta 1973 nastala veličastna grobnica, kjer so pokopane žrtve gonarskega taborišča in posmrtni ostanki prekopenih žrtev iz drugih koncentracijskih taborišč v severozahodni Italiji. Gonars, ta sveti kraj spomina in trpljenja več kot 5000 Slovencev iz tedanje ljubljanske pokrajine, je tudi najbolj ustrezen kraj za kostnico, saj je v tem taborišču umrlo najmanj 450 taboriščnikov. Znan pa je tudi po edinstveni epizodi upornikov, saj je poleti 1942 osmerci taboriščnikov uspelo pobegniti skozi 60 metrov dolg rov, ki so ga izkopali pod pogradom v baraki, kjer je živelo 140 ljudi. Med pobeglimi so bili poznejši vidni politiki, kulturniki in obveščevalci. Med njimi tudi BORIS KRAIGHER, IVAN BRATKO,

MAKS PERC in FRANC RAVBAR. Pobeg je odmeval v italijanskih koncentracijskih taboriščih in Italijani so se odločili, da bodo taboriščnike preselili v taborišča v notranjost Italije, ki so jih na hitro postavili v Rennici v Toskani in tudi v Monigo-Trevisu, ki meji na Furlanijo in je približno 30 kilometrov severno od Benetk. Tam so vojašnice, zgrajene iz živordeče opeke v značilnem vojaškem slogu iz prejšnjega stoletja, preuredili v koncentracijsko taborišče. Taborišče Monigo-Treviso je bilo obdano s pet metrov visokim zidom, na njem pa so bile na vsakih nekaj metrov navznoter upognjene železne palice, med seboj prepredene z bodečo žico. Po dvorišču in okrog barak so bila v stolpih posejana stražarska mesta. Ponoči je bilo taborišče razsvetljeno z močnimi žarometi. V njem je bilo 3500 internirancev, dvakrat preveč za kolikor toliko vzdržno življenje. O grozljivosti razmeroma kratkem času obstoja taborišča v njem umrlo 189 internirancev. Če danes povprašate ljudi v Monigo-Trevisu, kje je bilo med vojno taborišče, vam nihče ne bo znal odgovoriti, saj o tem ne obstaja niti skromen zapis pred kompleksom vojaških barak. Tako kot druga taborišča je tudi to izbrisano iz zgodovinskega spomina Italijanov. In tako se lahko zgodi tudi z Viscom, če protesti proti uničenju ne bodo uspešni. Igor Gabrovec pravi, da se bodo v Viscu vrnili 27. januarja, ko v Italiji z dnevom spomina na grozote fašizma in nacizma »poteka osrednja slovesnost v Rižarni. Verjetno bomo tokrat popoldne organizirali spominsko slovesnost tudi v Viscu. Zato da ne bi to taborišče ostalo v spominu le z obeležjem na nekakšni tablici, ali celo to ne, kot se je zgodilo z drugimi taborišči v Italiji. Če bomo to dovolili, bo Italija uničila vse, kar jo opominja na fašizem in ta del preteklosti.« X

FERRUCCIO TASSIN, ZGODOVINAR IZ VISCA: »POTOMCE NEKDANJH TABORIŠČNIKOV ŠE VEDNO ZANIMA, KJE SO TRPELI NJIHOVI STARŠI ALI STARI STARŠI.«